

Sygn. akt III CZ 256/22

POSTANOWIENIE

Dnia 15 marca 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Ewa Stefańska (przewodniczący)

SSN Kamil Zaradkiewicz (sprawozdawca)

SSN Jacek Widło

w sprawie z powództwa A. W.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie
o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 15 marca 2023 r.,

zażalenia powoda na wyrok Sądu Okręgowego w Katowicach
z dnia 25 października 2021 r., sygn. akt III Ca 932/20,

**uchyla zaskarżony wyrok, pozostawiając rozstrzygnięcie
o kosztach postępowania zażaleniowego w orzeczeniu
kończącym postępowanie w sprawie.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 25 października 2021 r. w sprawie z powództwa A. W. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie o zapłatę na skutek apelacji pozwanego od wyroku Sądu Rejonowego w Sosnowcu z 30 czerwca 2020 r. Sąd Okręgowy w Katowicach uchylił zaskarżony wyrok Sądu Rejonowego w Sosnowcu z 30 czerwca 2020 r. w zakresie punktu 2 i punktu 3 tego wyroku, zniósł postępowanie przed Sądem Rejonowym w Sosnowcu w sprawie o sygn. akt I C 1557/18 w dniu 30 czerwca 2020 r., przekazując sprawę w tym zakresie Sądowi Rejonowemu w Sosnowcu do ponownego rozpoznania.

Sąd Okręgowy wskazał, że w sprawie zachodzi nieważność postępowania z uwagi na pozbawienie strony możliwości obrony swych praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.). Zaskarżony wyrok zapadł na posiedzeniu niejawnym. Co do zasady Sąd jest uprawniony do skierowania sprawy na posiedzenie niejawne na podstawie art. 148¹ k.p.c. albo na podstawie art. 15zzs¹ pkt 2 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (w brzmieniu obowiązującym w czasie od 16 maja 2020 r. do 2 lipca 2021 r., Dz. U. poz. 875 z 2020 r.). Sąd Okręgowy podkreślił, że żaden ze wskazanych trybów ustawowych umożliwiających wydanie wyroku na posiedzeniu niejawnym nie został zastosowany w sprawie. Nie zostało wydane zarządzenie w przedmiocie skierowania sprawy na posiedzenie niejawne w trybie przepisów ustawy z 2 marca 2020 r. Nie wystarczy tu samo odebranie od pełnomocników stron oświadczeń o wyrażeniu zgody na skierowanie sprawy na posiedzenie niejawne. Z akt sprawy nie wynika to, na jakiej podstawie powód i pozwany wyrazili zgodę na skierowanie sprawy na posiedzenie niejawne, strony nie zostały zawiadomione o decyzji procesowej, tj. o skierowaniu sprawy na posiedzenie niejawne, nie został też zachowany siedmiodniowy termin na wniesienie sprzeciwu, który upływał w dniu 30 czerwca 2020 r., a tym samym wyrok (przy hipotetycznym założeniu, że miało miejsce skierowanie sprawy na posiedzenie niejawne na mocy ustawy z 2 marca 2020 r.) mógł najwcześniej zostać wydany w dniu 1 lipca 2020 r. Ponadto w sprawie nie było także dopuszczalne wydanie przez Sąd Rejonowy zaskarżonego wyroku na posiedzeniu niejawnym w oparciu o dyspozycję art. 148¹ § 1 k.p.c., stanowiącą wyjątek od zasady wyrażonej w art. 148 §1 k.p.c. oraz w art. 316 § 1 k.p.c., że wyrok zapada po przeprowadzeniu rozprawy. Powód w pozwie zawarł wniosek o przeprowadzenie rozprawy również pod swoją nieobecność, co niewątpliwie było równoznaczne z tym, że powód domagał się rozpoznania sprawy na rozprawie, tym bardziej, że w pozwie zawarł wniosek o dopuszczenie dowodu z przesłuchania stron, który może zostać przeprowadzony wyłącznie na rozprawie. Takie sformułowanie wniosku i użycie w nim stwierdzenia „również” w odniesieniu do nieobecności powoda lub jego pełnomocnika na rozprawie, nie daje jakichkolwiek podstaw do przyjęcia, że wniosek ten

kwalifikować należało wyłącznie w kategoriach oświadczenia powoda, wyrażającego zgodę na przeprowadzenie rozprawy pod jego nieobecność, o ile Sąd I instancji uzna za konieczne jej wyznaczenie (art. 187 § 2 k.p.c.). Jego zasadniczą treścią było bowiem domaganie się „przeprowadzenia rozprawy” z dodatkowym jedynie zastrzeżeniem co do tego, że może być ona przeprowadzona również pod nieobecność strony powodowej. Przeciwniej wykładni sprzeciwia się także zawarty w pozwie wniosek o przesłuchanie powoda w charakterze strony. W sprawie nie doszło też do uznania powództwa. W konsekwencji, wydanie przez Sąd Rejonowy wyroku na posiedzeniu niejawnym nastąpiło w warunkach nieważności postępowania.

W zażaleniu z 19 listopada 2021 r. powód zaskarżył wyrok w całości i wniósł o jego uchylenie oraz o przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Katowicach. Zaskarżonemu wyrokowi powód zarzucił naruszenie:

1) art. 209 k.p.c. w zw. z art. 148¹ § 3 k.p.c. poprzez uznanie, iż wniosek powoda złożony w pozwie, oznaczony nr 3 stanowi wniosek wyrażający wolę powoda rozpoznania sprawy na rozprawie, a który jest tożsamy z wnioskiem o to, aby w razie przeprowadzenia rozprawy, mocją kontynuować także pod nieobecność powoda i jego pełnomocnika, podczas gdy są to różne rodzaje wniosków zawierające różne decyzje procesowe powoda, a powód w sformułowanym przez siebie wniosku dążył wyłącznie do umożliwienia sobie oraz pełnomocnikowi brak obecności na rozprawach bez konsekwencji zablokowania dalszego procedowania sprawy, z jednoczesnym brakiem żądania rozpoznania sprawy na posiedzeniu jawnym;

2) art. 379 pkt. 5 k.p.c. poprzez uznanie, iż w sprawie doszło do nieważności postępowania z powodu pozbawienia strony powodowej możliwości obrony jej praw, z uwagi na uchybienia procesowe polegające na niewydaniu zarządzenia o skierowaniu sprawy na posiedzenie niejawne, po odbyciu rozprawy w dniu 23 czerwca 2020 r. pod nieobecność powoda i jego pełnomocnika przy prawidłowym doręczeniu wezwań, oraz złożenia w pozwie wniosku przez powoda o rozpoznanie sprawy na rozprawie, podczas gdy zarzucane uchybienia nie wystąpiły, a nawet gdyby uznać że faktycznie zaistniały, nie mogłyby spowodować i nie spowodowały

pozbawienia powoda możliwości obrony jego praw, a zatem nieważność postępowania nie wystąpiła.

Pozwany złożył odpowiedź na zażalenie, w którym wniósł o oddalenie zażalenia z uwagi na jego oczywistą bezzasadność.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zażalenie podlegało uwzględnieniu.

Art. 15 zzs¹ ust. 1 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID 19 innych chorób zakaźnych oraz wywołanych innymi sytuacjami kryzysowych stanowi normę szczególną wobec ogólnych zasad k.p.c., w szczególności art. 148¹ Kodeksu.

Zgodnie z art. 15zszs¹ pkt 2 ustawy h (w brzmieniu obowiązującym w czasie od 16 maja 2020 r.), w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich, w sprawach rozpoznawanych według k.p.c. przewodniczący może zarządzić przeprowadzenie posiedzenia niejawnego, jeżeli uzna rozpoznanie sprawy za konieczne, zaś przeprowadzenie wymaganych przez ustawę rozprawy lub posiedzenia jawnego mogłoby wywołać nadmierne zagrożenie dla zdrowia osób w nich uczestniczących i nie można przeprowadzić ich na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku, a żadna ze stron nie sprzeciwiła się przeprowadzeniu posiedzenia niejawnego w terminie 7 dni od dnia doręczenia zawiadomienia ich o skierowaniu sprawy na posiedzenie niejawne; w przesyłanym zawiadomieniu należy pouczyć stronę niezastępowaną przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej o prawie i terminie do złożenia sprzeciwu.

Z kolei zgodnie z art. 15zszs² ustawy, jeżeli w sprawie rozpoznawanej według przepisów k.p.c. postępowanie dowodowe zostało przeprowadzone w całości, sąd może zamknąć rozprawę i wydać orzeczenie na posiedzeniu niejawnym po uprzednim odebraniu od stron lub uczestników postępowania stanowisk na piśmie.

W rozpoznawanej sprawie w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji nie zostało wydane zarządzenie w przedmiocie skierowania sprawy na posiedzenie niejawne w trybie przepisów ustawy z dnia 2 marca 2020 r. Natomiast na rozprawie w dniu 23 czerwca 2020 r. pełnomocnik strony pozwanej wyraził zgodę na skierowanie sprawy na posiedzenie niejawne celem wydania wyroku [k. 258], zaś w notatce sporządzonej 22 czerwca 2020 r. wskazano, że w rozmowie telefonicznej uzyskano również oświadczenie, że strona powodowa również wyraziła zgodę na skierowanie sprawy na posiedzenie niejawne [k. 260]. Wbrew stanowisku Sądu drugiej instancji, niewydanie odrębnego zarządzenia w przedmiocie skierowania sprawy na posiedzenie niejawne w trybie przepisów ustawy z dnia 2 marca 2020 r. nie może prowadzić do wniosku o niemożności zastosowania trybu przewidzianego we wskazanych przepisach, w świetle bowiem art. 15zzs² ustawy należy uznać, że odebranie od pełnomocników stron oświadczeń o wyrażeniu zgody na skierowanie sprawy na posiedzenie niejawne stanowi tę czynność, która inicjuje dalsze działania sądu na podstawie tego przepisu i jest ich wystarczającą podstawą. Nie ma konieczności odrębnego zawiadomienia stron o skierowaniu sprawy na posiedzenie niejawne. Jeżeli strona wyraziła zgodę na skierowanie sprawy na posiedzenie niejawne, to wówczas również trudno uznać za uzasadnione oczekiwanie na to, czy strona wniesie sprzeciw wobec przeprowadzenia posiedzenia niejawnego w terminie 7 dni od dnia doręczenia zawiadomienia o skierowaniu sprawy na takie posiedzenie.

W powyższych okolicznościach nie można uznać, iż strona została pozbawiona możliwości obrony swoich praw w rozumieniu art. 379 pkt 5 k.p.c. Nieważność postępowania z przyczyn określonych w art. 379 pkt 5 k.p.c. zachodzi wówczas, gdy strona zostaje faktycznie pozbawiona możliwości działania. Ocena takiego zdarzenia wymaga dostrzeżenia, czy sąd naruszył przepisy prawa procesowego oraz czy uchybienie to miało wpływ na możliwość działania strony, a więc czy istniał związek przyczynowy między naruszeniem przepisu, a pozbawieniem możliwości działania. Dodatkowo należy uwzględnić, czy mimo zaistnienia tych dwóch przesłanek strona mogła bronić swoich praw (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 3 lutego 2010 r., II CSK 404/09; z 16 lipca 2009 r., II PK 13/09). pozbawienie możliwości obrony swych praw zachodzi, jeżeli z powodu

wadliwości procesowych sądu lub strony przeciwnej, będących skutkiem naruszenia konkretnych przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, których nie można było usunąć przed wydaniem orzeczenia w danej instancji, strona nie mogła - wbrew swej woli - brać i nie brała udziału w postępowaniu lub jego istotnej części (zob. m.in. wyroki Sądu Najwyższego: z 10 maja 1974 r., II CR 155/74, OSPIKA 1975, nr 3, poz. 66; z 6 marca 1998 r., III CKN 34/98, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 5, poz. 41 - dodatek; z 28 listopada 2002 r., II CKN 399/01; z 22 maja 2014 r., IV CSK 545/13; z 20 lutego 2020 r., I PK 249/18,). Sąd Najwyższy uznał, że pozbawienie strony możliwości obrony jej praw powoduje nieważność postępowania między innymi w razie rozpoznania sprawy i wydania wyroku w nieobecności powoda, który przed rozprawą wykazał niemożność stawienia się w sądzie i wnosił o odroczenie rozprawy (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 18 marca 1981 r., I PRN 8/81, OSPIKA 1981 nr 10 poz. 187, z 10 lipca 1974 r., II CR 331/74, OSNCP 1975 Nr 5, poz. 84, z 3 kwietnia 1999 r., I CKN 19/99). Jeśli zaś strona miała możliwość przedstawienia swoich twierdzeń i wniosków oraz odpowiedzi na twierdzenia i wnioski strony przeciwnej, a jednocześnie wyraziła zgodę na procedowanie w opisanym powyżej trybie szczególnym, to wówczas nieważność postępowania nie zachodzi.

W tym kontekście warto powołać standard wynikający z prawa międzynarodowego w zakresie dotyczącym ram i rygorów prawa do sądu. W świetle art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 i 285 z późn. zm.) obejmuje ono bowiem tzw. prawo do „publicznego rozpatrzenia sprawy”, w ramach którego wyróżnia się uprawnienie do „ustnego wysłuchania” przed co najmniej jedną instancją (wyroki ETPC z 26 kwietnia 1995 r. w sprawie Fischer przeciwko Austrii, ECLI:CE:ECHR:1995:0426JUD001692290, § 44; z 12 listopada 2002 r. w sprawie Salomonsson przeciwko Szwecji, ECLI:CE:ECHR:2002:1112JUD003897897, § 36). Dotyczy to przede wszystkim postępowania przed sądem pierwszej i jedynej instancji (wyroki ETPC: z 22 lutego 1994 r. w sprawie Fredin przeciwko Szwecji (Nr 2), ECLI:CE:ECHR:1994:0223JUD001892891, §§ 21-22; z 8 lutego 1998 r. w sprawie Allan Jacobsson przeciwko Szwecji (Nr

2), ECLI:CE:ECHR:1998:0219JUD001697090, § 46; z 11 lipca 2002 r. w sprawie Göc p-ko Turcji [Wielka Izba], ECLI:CE:ECHR:2002:0711JUD003659097, § 47), chyba że zachodzą wyjątkowe okoliczności, uzasadniające odstępianie od wysłuchania (decyzja z 17 maja 2001 r. w sprawie Hesse-Anger przeciwko Niemcom, ECLI:CE:ECHR:2001:0517DEC004583599). Szczególny charakter postępowania może natomiast uzasadniać brak wysłuchania w drugiej lub trzeciej instancji. Jest to dopuszczalne wówczas, gdy wysłuchanie odbyło się w pierwszej instancji (wyrok ETPC z 29 października 1991 r. w sprawie Helmers przeciwko Szwecji, ECLI:CE:ECHR:1991:1029JUD001182685, § 36, zob. też §§ 38-39).

Naruszenie prawa do „ustnego wysłuchania” poprzez brak rozprawy może być co do zasady „naprawione” na późniejszym etapie postępowania (wyroki ETPC z 23 czerwca 1981 r. w sprawie *le Compte, van Leuven i de Meyere* przeciwko Belgii, ECLI:CE:ECHR:1981:0623JUD000687875, §§ 60-61; z 12 czerwca 2001 r. w sprawie *Malhous* przeciwko Czechom [Wielka Izba], ECLI:CE:ECHR:2001:0712JUD003307196, § 62). Odstąpienie od wysłuchania stron może odnosić się do spraw szczególnych, tj. takich, które dotyczą jedynie kwestii prawnych o wąskim charakterze zagadnienia (powołany wyżej wyrok w sprawie *Allan Jacobsson* przeciwko Szwecji (Nr 2), §§ 48-49; z 1 czerwca 2004 r. w sprawie *Valová i inni* przeciwko Słowacji, ECLI:CE:ECHR:2004:0601JUD004492598, §§ 65-68) lub kwestii niezbyt skomplikowanych (decyzja z 25 kwietnia 2002 r. w sprawie *Varela Assalino* przeciwko Portugalii, ECLI:CE:ECHR:2002:0425DEC006433601; z 5 września 2002 r. w sprawie *Speil* przeciwko Austrii, ECLI:CE:ECHR:2002:0905DEC004205798). Nieprzeprowadzenie rozprawy jest możliwe także wówczas, gdy nie istnieją kwestie sporne odnoszące się do wiarygodności lub kwestionowanych faktów, co prowadziło do wniosku o celowości wysłuchania stron, a sąd może w sposób rozsądny i sprawiedliwy rozstrzygnąć sprawę na podstawie przedstawionych przez strony stanowisk, a ponadto innych pisemnych materiałów (wyroki ETPC z 12 listopada 2002 r. w sprawie *Döry* przeciwko Szwecji, ECLI:CE:ECHR:2002:1112JUD002839495, § 37; z 18 grudnia 2008 r. w sprawie *Saccoccia* przeciwko Austrii, ECLI:CE:ECHR:2008:1218JUD006991701§ 73).

Konieczność ustnego wysłuchania ma miejsce w sytuacji, gdy np. poza kwestiami prawnymi istotne jest również rozpoznanie kwestii ważnych natury faktycznej (wyrok ETPC z 26 kwietnia 1995 r. w sprawie Fischer przeciwko Austrii, ECLI:CE:ECHR:1995:0426JUD001692290, § 44), bądź konieczna jest ocena prawidłowości ustalenia faktów przez organy władzy publicznej (powołany powyżej wyrok w sprawie Malhous przeciwko Czechom, § 60), celem uzyskania bezpośredniego wrażenia co do osoby w celu umożliwienia stronie wyjaśnienia jej sytuacji osobistej (wyroki ETPC z 8 lutego 2005 r. w sprawie Miller przeciwko Szwecji, ECLI:CE:ECHR:2005:0208JUD005585300, § 34, z 7 grudnia 2010 r. w sprawie Andersson przeciwko Szwecji, ECLI:CE:ECHR:2010:1207JUD001720204, § 57), przykładowo wówczas, gdy strona powinna być wysłuchana na okoliczność czynników stanowiących podstawę jej cierpienia dla ustalenia wysokości poziomu zadośćuczynienia (wyrok ETPC z 11 lipca 2002 r. w sprawie Göç przeciwko Turcji [Wielka Izba], ECLI:CE:ECHR:2002:0711JUD003659097, § 51; z 11 kwietnia 2012 r. w sprawie Lorenzetti przeciwko Włochom, ECLI:CE:ECHR:2012:0410JUD003207509, § 33), lub umożliwienia sądowi wyjaśnienia określonych kwestii w ten sposób (wyrok ETPC z 23 lutego 1994 r. w sprawie Fredin przeciwko Szwecji (Nr 2), ECLI:CE:ECHR:1994:0223JUD001892891, § 22; z 12 listopada 2002 r. w sprawie Lundevall przeciwko Szwecji, ECLI:CE:ECHR:2002:1112JUD003862997, § 39).

Udział strony w rozprawie ma, co do zasady charakter fakultatywny, chyba że przewodniczący zarządzi obowiązkowe stawiennictwo (art. 208 § 1 pkt 1 k.p.c.). Uczestnictwo w procesie, podejmowanie czynności procesowych i udział w rozprawach jest prawem strony, a nie jej obowiązkiem, natomiast obowiązkiem sądu jest zapewnienie stronie możliwości realizowania jej praw (wyroki Sądu Najwyższego z 11 października 2012 r., III CSK 12/12; z 29 listopada 2017 r., II CSK 156/17). Prawo do obrony nie ma charakteru bezwzględnego w tym znaczeniu, że gwarantuje zawsze stronie możliwość osobistego uczestniczenia w każdej rozprawie, zwłaszcza gdy osoba odbywająca karę w zamkniętym zakładzie karnym przedstawiła obszernie sądowi swoje stanowisko na wcześniejszym etapie postępowania oraz w apelacji i jest to, w ocenie sądu, wystarczające dla dokonania merytorycznej kontroli apelacyjnej orzeczenia sądu

pierwszej instancji (zob. też postanowienie Sądu Najwyższego z 15 czerwca 2020 r., III CSK 319/19). Z orzecnictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wynika, że „[a]ni litera, ani duch art. 6 [EKPC] nie zabraniają danej osobie swobodnej rezygnacji z gwarancji rzetelnego procesu w sposób wyraźny lub milczący [...]. Jednak aby możliwe było wzięcie jej pod uwagę w świetle [EKPC], rezygnacja z prawa do uczestnictwa w rozprawie powinna być wykazana w sposób jednoznaczny i powinno jej towarzyszyć minimum gwarancji stosownych do jej wagi [...]. Ponadto nie może jej stanąć na przeszkodzie żaden ważny interes publiczny” (wyroki ETPC: z 1 marca 2006 r. w sprawie Sejdivic przeciwko Włochom, ECLI:CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, § 86; z 24 kwietnia 2012 r. w sprawie Haralampiev przeciwko Bułgarii, ECLI:CE:ECHR:2012:0424JUD002964803, § 32; z 22 maja 2012 r. w sprawie Idalov przeciwko Rosji, ECLI:CE:ECHR:2012:0522JUD000582603, § 172). Rezygnacja z rozprawy („zrzeczenie”) powinna być jednoznaczna, wyrażona przez stronę z własnej nieprzymuszonej woli (wyrok ETPC z 10 lutego 1983 r. w sprawie Albert i le Compte przeciwko Belgii, ECLI:CE:ECHR:1983:0210JUD000729975, § 35) i nie powinna naruszać ważnego interesu społecznego (zob. powołany wyżej wyrok ETPC w sprawie le Compte, van Leuven i de Meyere przeciwko Belgii, § 59; z 21 lutego 1990 r. w sprawie Håkansson i Sturesson przeciwko Szwecji, ECLI:CE:ECHR:1990:0221JUD001185585, § 66; z 5 października 2005 r. w sprawie Exel przeciwko Czechom, ECLI:CE:ECHR:2005:0705JUD004896299, § 46). Zrzeczenie może być wyrażone w sposób dorozumiany. Strona powinna otrzymać zawiadomienie do stawiennictwa w odpowiednim terminie (wyrok ETPC z 15 marca 2005 r. w sprawie Yakovlev przeciwko Rosji, ECLI:CE:ECHR:2005:0315JUD007270101, §§ 20-22). Jeżeli strona nie składa wniosku o rozprawę nie musi to oznaczać zrzeczenia się prawa do wysłuchania (wyroki w sprawie Exel przeciwko Czechom, § 47; Göç przeciwko Turcji, § 48).

Tym samym, a w szczególności wobec wyrażenia przez strony zgody na skierowanie sprawy na posiedzenie niejawnym, nie można uznać, iż w rozpoznawanej sprawie zachodzi nieważność postępowania przed Sądem *a quo* z uwagi na pozbawienie strony możliwości obrony swych praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.).

Z tych względów, na podstawie art. 398¹⁴ § 1 k.p.c. w związku z art. 394¹ § 3 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

[SOP

[ał]